



Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 8, Haziran 2017, s. 123-142

Yrd. Doç. Dr. Derya ÇIĞIR DİKYOL

İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
ddikyol@istanbul.edu.tr

Arş. Gör. Dr. İrem PAMUK

İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
iremka@istanbul.edu.tr

KÜLTÜREL VE TARİHSEL MİRASIN SOSYAL BİLGİLER ÖĞREMEN ADAYLARINA KATKILARI: "DERSLERDE ANLATILANLAR GERÇEKMİŞ"¹

Özet

Kültürel ve tarihsel miras öğeleri, günümüze ulaşarak bizimle birlikte yaşamaya devam eden, ait oldukları dönemin birer tanığı olan ve bizi biz yapan önemli unsurlardır. Ancak özellikle sosyal bilgiler dersindeki tarih konularının öğretiminde bu öğelerin yeterince kullanılmıyor olması, öğrencilerin tarihi sadece kitaplarda yer alan 'ölü' bir bilgi yığını olarak algılamalarına sebep olmaktadır. Öğrencilerin bu öğelerle somut olarak karşılaşmaları, tarihe -Öğretmen Adayı 21'in belirttiği gibi- 'bir adım kadar yakın olmalarını' ve -Öğretmen Adayı 25'in belirttiği gibi- 'kafalarında canlandırdıkları eserlerin hayat bulmasını' sağlamaktadır. Bu çalışma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kültürel miras eğitimi ile müze ve tarihsel mekânları aktif öğrenme çerçevesinde kullanmalarına yönelik bilgi, beceri ve değerler kazandırmayı ve onların bu konudaki farkındalıklarını arttırarak mesleki gelişimlerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'nda 1. sınıfta okuyan öğretmen adayları, 'Arkeoloji' ve 'Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı' derslerinde, müze eğitimine yönelik eğitim almış ve sonrasında, somut kültürel miras öğelerine ev sahipliği yapan İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne götürülmüşlerdir. Nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması ile yürütülen çalışmada öğretmen adayları, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde, 4 açık uçlu sorudan

¹ Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje no:45597

oluşan çalışma yapraklarını doldurmuşlardır. 38 öğretmen adayı tarafından doldurulan çalışma yaprakları ile elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. "Derslerde anlatılanlar gerçekmiş"; çalışma grubundan Öğretmen Adayı 18'in cümlesi, tam da bu araştırmanın özünü yansıtan niteliktedir. Bu çalışma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültürel ve tarihsel mirasa karşı farkındalıkları artmış ve bu alanların eğitsel olarak aktif şekilde kullanılabileceğini deneyimlemişlerdir. Öğretmen adaylarının pek çoğu, meslek hayatlarında kültürel ve tarihsel miras öğelerini kullanmak istediklerini, bunun yaparak yaşayarak öğrenme boyutunda ne kadar önemli olduğunu farkına vardıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: kültürel ve tarihsel miras eğitimi, sosyal bilgiler, tarih, müze eğitimi

**CONTRIBUTIONS OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE TO
SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES : "THE THINGS TOLD IN
LESSONS HAD BEEN REAL"**

Abstract

Cultural and historical heritage elements are important factors that they reach today and continue live with us, they are witnesses to the term they belong and they make us who we are. However, as they are not used enough in teaching history subjects of social studies lesson, students perceive the history only as a "dead" data stack placed in the book. Perceptibly encountering with these elements provides them to "be as close as a step" to history, as Teacher Candidate 21 stated; and "invigorating of works that they portray in their minds" as Teacher Candidate 25 stated. This study aims to bring social studies teacher candidates in knowledge, skill and value to use museum and historical places in frame of active learning and to contribute for their professional developments by increasing their awareness of this subject with the cultural heritage education. Teacher candidates studying in 1st grade in department of Social Studies, took education related to museum education in lessons of "Archeology" and "History and Civilization of Ancient Ages" and then they brought to Istanbul Archeological Museums hosting perceptible cultural heritage elements. In study which is conducted with action research from qualitative research methods, teacher candidates filled their worksheets consisting 4 open ended questions in Istanbul Archeological Museum. The data obtained with worksheets filled by 38 teacher candidates, are subjected to content analyze. "The things told in lessons had been real"; this statement written by Teacher Candidate 18 is totally in characteristics of reflecting nature of this study. As a result of this study, awareness of social studies teacher candidates to cultural and historical heritage increased and they experienced to actively use these fields as an educational aspect. Most of the teacher candidates stated that they want to use cultural and historical heritage elements in their professional lives and by doing this they realized how important they are in learning through experience.

Keywords: cultural and historical heritage education, social studies, history, museum education

GİRİŞ

"İçerik olmadan fikirler bos;
kavramlar olmadan görseller ise kördür."

I. KANT

Geçmişin maddi ve sembolik yapılarının meydana getirdiği tarihsel miras, toplumsal belleğin yapılandırıcı unsurlarındandır. Her toplumun, onu diğerlerinden ayıran tarihsel mirası, toplumsal belleği ve toplumun kolektif kimliğini oluşturur (Le Goff, 1998'den akt. Pinto, 2008: 119). "Biz kimiz?" sorusuna kültürel geçmişe atıf yapılmadan herhangi bir yanıt verilemez. Kültürel miras öğeleri, DNA'ların genetik bilgi taşıyıcısı olmaları gibi, insanlığın deneyimlerinin kuşaklar boyunca aktarılmasını mümkün kılan şifreleri içlerinde barındırırlar. DNA'lar biyolojik anlamda insanı oluştururken, kültürel miras öğeleri, insanlığın kültürel evriminin gerçekleşmesini sağlayan yapı taşlarını oluştururlar. Nietzsche'nin (1998) dediği gibi: "Bizim yaşama ve eylem için tarihe gereksinimimiz vardır ve doğrusu tarih, bizlere doğru bir bellek sunmak için vardır." Tarih ile ilgili bilgi veren en önemli kaynak ise kültür varlıklarıdır. Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı'na (2007) göre: Kültürün ve onun taşıyıcısı olan kültür varlıklarının zaman ve mekân içerisindeki farklılık oluşturan çeşitlilikleri toplumların kimliklerinin yansımalarının bir tezahürüdür (Akt. Gögebakan, 2011: 207).

Kültürel miras; 1972 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün Genel Konferansı'nda imzalanan ve 1982 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından da kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme uyarınca tarihsel, sanatsal, estetik, etnolojik, antropolojik veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte maddi kalıntı veya yapılar, kitabeler, mağaralar vb. olarak tanımlanmıştır (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, tarihsiz). Bu tanımdan hareketle, kültürel mirasa ilişkin öğeleri, tarihsel mekânlar ve müzelerde sergilenen eserler kapsamında ele almak yanlış olmayacaktır. Özellikle müzeler, toplumun kültürel mirasını ve belleğini biriktiren, araştıran, koruyan ve halkın eğitimi için sergileyen, aynı zamanda canlı, dinamik, didaktik, modern ve ilgi çekici kurumlardır. Kültürel miras, müzelerde keşfedilmeyi beklemektedir. Müzeler, öğrencilerin geçmişi aktif şekilde çalışmalarını için çok önemli fırsatlar sunarlar (Marcus, Stoddard ve Woodward, 2012).

Tarih öğretimi, sadece okulda gerçekleşmeyecek kadar çok boyutludur. Otantik kaynaklara, nesnelere ve yere sahip olma özellikleriyle müzeler, arşivler, anma yerleri ve gerçek yerler, okulun sunamadıklarını sunabilen tarih öğretimi mekânlarıdır (Pandel, 2013). Tarih derslerinin daha yaratıcı ve geliştirici bir şekilde öğretilmesi, okul ve sınıf dışı öğretimle anlam kazanır (Kitson, Husbands ve Steward, 2011). Tarihsel mekânlar, eğitsel etkinlikler sunarlar ve böylece hem bilgi hem de deneyim edinmede, öğrenme araçları olarak büyük değer taşırlar (Pinto, 2008). İnsanlık tarihinin aşamalarında iz sürmeyi, farklı kültürlerle karşılaşmayı, geçmişle diyalog kurarak bilgiler edinmeyi ve kültürel hafızayı canlı tutmayı sağlayan müzeler, birer kültürel eğitim mekânlarıdır. Bu mekânlarda öğrenme, nesnelere odaklıdır ve duyuları te-

mel olarak yaşantıya dayanır. Müzeler, objelerin, bilgilerin ve deneyimlerin sunumu aracılığıyla eğitir ve aktarım gerçekleştirir. Böylece geçmişteki yaşam, kanıtlar aracılığıyla çok yakından görülebilir ve deneyimlenebilir. Bu da yeni perspektiflerin açılması sonucunu doğurur ve müzelerin birer öğretim mekânı olmasını anlamlı kılar (Paetsch, 2014; Treinen, 1981; Zacharias, 1995).

Müzelerin formal eğitim içerisine dâhil edilmeleri, 20. yüzyılın başlarında eğitim anlayışındaki değişimler ile birlikte başlamış olsa da, okul-müze ilişkisinin özellikle Avrupa ülkeleri ve Amerika’da 1950’lerden sonra gelişmiş olduğu görülür (Tezcan-Akmehmet ve Ödekan, 2006). Türkiye’de ise müzelerin okul dışı birer eğitim ortamı olarak kullanılması, MEB tarafından ancak 2008 yılında ‘Müze ile Eğitim’ başlığı altında 1-8. sınıflar Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi ile Fen ve Teknoloji derslerinin öğretim programlarına eklenmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; ‘Müze ile Eğitim’ başlığı, müzelerin yanı sıra tabiat ve kültür varlıklarını kapsayan mekânları da içermektedir ve müze ile tabiat ve kültür varlıklarının gezilmesi, incelenmesi ve buralarda uygulamalar yapılmasına ilişkin etkinlikler, öğretim programlarında yer almaktadır. Çok yönlü ve etkili birer öğrenme ortamı olarak müzeler, tabiat ve kültür varlıkları, birer uygulama laboratuvarlarıdır. Böylece tarih, arkeoloji ve kültüre ilişkin konuları öğrencilerin kendi deneyimleri sonucunda anlamalarını ve müzelerde sergilenen nesnelere, tabiat ve kültür varlıklarına ilişkin eserlerden birer araç olarak yararlanmalarını sağlamaktadır (MEB, 2008). Bu sayede, öğrenciler gerçek nesnelere aracılığıyla tarih, arkeoloji ve kültüre ilişkin konularda, yaşamın içinde, kendi deneyimlerini oluşturmuş ve tarihe yolculuk yapmış olacaklardır. Müze temelli sosyal bilgiler ve tarih derslerinde öğrenciler, yaşadıkları çoklu ve özgün deneyimler sonucunda tarihsel empati becerisi edinebilir ve bunu iletilebilir, geçmişe ilişkin sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış açısı geliştirebilir ve geçmişle bugün arasında bağ kurabilirler. Müzelerin zengin pedagojik gücünü yansıtan bu eğitsel kazanımları göz önünde bulundurursak, müzelerin derslerde kullanılmasının, derslere katacağı beceriler repertuarı ile işlevsel bir boyut getireceği şüphesizdir (Marcus, Stoddard ve Woodward, 2012).

Ülkemiz, kültürel ve tarihsel miras öğelerinin çokluğu ve çeşitliliği konusunda oldukça zengindir. Tarihöncesi devirlerden günümüze kadar jeopolitik konumu nedeni ile her daim kültürlerin birbirleri ile iletişimde, etkileşimde önemli bir köprü vazifesi de görmüş olan Anadolu için *açık hava müzesi* denmesi boşuna değildir. Paleolitik Çağ’dan başlayarak Yarımburgaz Mağarası’ndan çıkacağınız insanlık tarihinin yolculuğuna, dünyadaki ilk tapınak Göbeklitepe; en önemli Neolitik yerleşim yerlerinden olan Çatalhöyük; tarihe ilk yazılı antlaşma olarak geçen Kadeş Antlaşması’nı imzalayan Hititlerin kentleri; efsaneleri ile günümüzde hala yaşayan Frigyalılara ait eserler; Homeros’un destanlarına konu olmuş Troya; Yunan uygarlığının en güzel kentleri; Roma İmparatorluğu’nun sayısız kalıntısı ve elbette Türk ve İslam eserleri ile devam edilebilir. Esasen ülkemizde her kent ve hatta her köyde insanlığın kültürel mirasına ilişkin höyükler, tümülüsler, müzelerde sergilenen tarihsel eserler, farklı uygarlıklardan kalan mimari, sanatsal örnekler, köy evlerinin, çeşmelerinin yapımında kullanılan devşirme malzemeler, kültürel kimliği simgeleştiren kilim, halı motifleri gibi kültür varlıkları, insanlığın ve insanlığın

yarattığı uygarlığın belleği, bilgi arşivleri olmaları yönüyle sosyal bilgiler dersinde işlevsel olarak kullanılacak niteliklere sahiptirler.

Ancak tüm bu tarihsel kalıntıların ve kültürel birikimin zenginliği içerisinde yaşıyor olmamıza ve bunlar kültürel kimliğimizde köklü izler barındırmasına rağmen bu mirasın farkında olmadığımız bir gerçektir. Anadolu ve Trakya topraklarının kültürel zenginliğine rağmen, ülkemizde öğretmenlerin ve eğitimcilerin kültürel mirası yansıtan tarihsel mekân ve eserler ile ilgili yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadıkları bilinmektedir (Akkuş ve Meydan, 2014). Oysa tarihsel mekânlar ve müzeler, geçmişin birincil kaynaklarıdır. Ulaşılmaz olan geçmiş, ancak tarihsel eserler, yerleşimler, mimari yapılar, belgeler, resimler vb. den oluşan tarihsel ve arkeolojik kanıtlar aracılığıyla ulaşılabilir hale getirilebilir. Bu noktada “Öğrencilerin doğal ve tarihi çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duyguları geliştirmeleri sağlanmalıdır” (MEB, 2005) ifadesinde açıkça belirtildiği üzere sosyal bilgiler dersinin eğitim ve öğretiminde aktif öğrenme etkinlikleri uygulanmalıdır. Kültürel mirasa karşı farkındalığın sağlanması, ancak eğitim aracılığıyla ve bu mekânların aktif öğrenme alanları olarak kullanılmasıyla mümkün olabilir. Son yıllarda özellikle tarihin canlı tanıkları olan müzelerin amaç ve işlev algılarının genişlemesi ve toplumsal eğitime katkı sağlayan mekânlar olarak yapılandırılmaları, bu mekânları birer eğitim ortamına dönüştürmüştür. Müze ortamında eğitsel etkinliklerin gerçekleştirilmesi, insanlığın kültürel mirasının korunmasını da sağlayacaktır (Kabapınar, 2014).

Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Miras Eğitimi Üzerine

Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yönelik olarak müfredatta yer alan sosyal bilgiler dersinin genel amaçları içerisinde, öğrencilerin çevrelerindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanımaları ve onları korumaları gerektiğini öğrenmeleri yer almaktadır (MEB, 2005). Bu bağlamda, öğrencilerin evrensel kültürün yanı sıra yerel kültürü ve kendi tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavrayarak, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini benimsemeleri, sosyal bilgiler dersinin kazandırması gereken değerlerdendir. Kültürel miras eğitimi ile geleceğin etkin vatandaşları olmaları beklenen öğrencilere dair Pinto (2008: 120): “...geleceği planlamaya teşvik ederek onların kültürel deneyim ile bağlanmışlık hislerini destekler. Öğrenciler özellikle de, kendi bölgelerinin tarihi söz konusu olduğunda ve kendi geleceklerini etkileyecek kararlar almaları gerektiğinde binaları, anıtları, araziler ya da diğer tarihsel alanları, doğrudan keşfederek tarihsel anlama düzeylerini ve becerilerini ve sonunda vatandaş olarak kendi eylemlerini arttırlar.” der.

Ülkemiz eğitim sisteminin yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde şekillendirilmiş olmasına ve on yıldır bu doğrultuda hazırlanan öğretim programlarının uygulanıyor olmasına rağmen, bu yaklaşımın öngördüğü etkinlik temelli uygulamalar, çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememektedir. Derslerin de öğretmen merkezli ve ders kitaplarına bağımlı şekilde yapılıyor olduğu bilinmektedir. Hâlbuki kültürel miras eğitimi çerçevesinde yapılacak uygulamalar ile dersler, sınıf ortamının dışına çıkarak, öğrencinin aktif katılımının sağlanacağı bir hale getirilebilir. Kültürel mirasa ilişkin mekânların ziyaretinin, birçok aktif duyuşal deneyimi bir araya getireceği ve bu sayede kalıcı öğrenmeyi, geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurabilmeyi ve geçmişe dair sorgulayıcı bir bakış açısına sahip olmayı sağlayacağı, tarihsel empati yeteneği kazandıracığı açıktır

(Marcus, Stoddard ve Woodward, 2012). Ayrıca müzede yapılan eğitim, öğrencileri, düşünce ve duyguları birleştiren anlamlı deneyimler sonucu öğrenmeye teşvik eder. Tarihsel eserlerle iletişim kuran öğrenci, sadece yeni bilgiler edinmekle kalmaz, bunun yanı sıra dünyaya karşı görsel farkındalık geliştirir (Sternberg, 1989).

Bu açıdan ülkemiz topraklarının neredeyse her bölgesinde ve hatta pek çok köyde (höyükler, köyün mimarisinde kullanılan devşirme Yunan, Roma ya da pek çok farklı uygarlıklara ait mimari elemanlar, vb.) dahi sıklıkla rastlanan kültürel miras öğeleri, eğitim uygulamaları açısından eşsiz kaynaklardır. Bu kaynaklardan eğitsel olarak yararlanmak, özellikle sosyal bilgiler dersini daha faydalı ve kalıcı hale getirmektedir. Gençleri, müzeleri tekrar tekrar gezmeye alıştırmak, gerek bilgi gerekse kişisel zevk ve estetik arzuları kazandırmak için müze ziyaretleri önemlidir. Bu ziyaretler, Rose'un (1958: 8-9) da belirttiği üzere, okul bittikten sonra da eğitim öğretimin durmadığı fikrinin benimsenmesine de katkıda bulunacaktır (Akt. Şahan, 2005: 494). Ancak yapılandırmacı yaklaşıma uygun bir şekilde, yaparak ve yaşayarak öğrenme imkânı sunan tarihsel miras öğretimi alanında öğretmenlerin, etkinliklerin nasıl düzenleneceği konusundaki bilgi ve deneyimleri istenilen düzeyde olmadığından, bu tarz uygulamalar eksik kalmaktadır.

Kültürel miras eğitimi aracılığı ile öğrencilerin geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kurmaları ve sosyal bilgiler dersinin temel becerilerinden olan; değişim ve sürekliliği algılama, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerini kazanmaları öngörülmektedir. Aynı zamanda sosyal bilgiler dersi öğretim programında kültürel miras eğitime yönelik olarak Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum ile Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanlarında yer alan ünitelerde kültürel miras eğitime ilişkin kazanım, beceri ve değerler yer almaktadır (MEB, 2005; MEB, 2008).

Kültür ve Miras öğrenme alanı incelendiğinde, 4.sınıfta kazanım: "Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir" ve doğrudan verilecek değer: "Türk büyüklerine saygı, aile birliğine önem verme ve vatanseverlik" olarak yer almaktadır. 5.sınıfta kazanımlar: "Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesnelere ve yapıları tanır", "Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir", "Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır", "Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır." ve "Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar", doğrudan verilecek beceri: "Görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, temsili resim vb.)" ve doğrudan verilecek değer: "estetik" olarak yer almaktadır. 6.sınıfta kazanım: "Örnek incelemeler yoluyla kutlamalar ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir", doğrudan verilecek değer: "Kültürel mirasa duyarlılık" olarak yer almaktadır. 7.sınıfta kazanımlar: "Şehir incelemesi yoluyla Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir" ve "Osmanlı Devleti'nde İslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle, toplumsal ve ekonomik değişim hakkında

çıkarımlarda bulunur”, doğrudan verilecek beceri: “Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme” ve doğrudan verilecek değer: “estetik” olarak yer almaktadır.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı incelendiğinde, 6.sınıfta kazanım: “Örnek incelemeler yoluyla tarihhöncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur” ve “Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder” yer almaktadır.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı incelendiğinde, 4.sınıfta kazanımlar: “İnsanlığın kullandığı belli başlı zaman ölçme araçlarını ve belirleme yöntemleri tanır”, “Kullandığı teknolojik ürünlerin zaman içindeki gelişimini kavrar”, “Teknolojik ürünlerin hayatımızda ve çevremizde yaptığı değişiklikleri dikkate alarak geçmişle bugünü karşılaştırır” ve doğrudan verilecek beceri: “Karşılaştırma yapma” yer almaktadır. 7.sınıfta kazanımlar: “İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler verir”, “İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder” ve “15-19. Yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini fark eder”, doğrudan verilecek beceri: “Zaman ve kronolojiyi algılama” yer almaktadır.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı incelendiğinde, 7.sınıfta kazanımlar: “Üretimde ve yönetimde toprağın önemini tarihten örneklerle açıklar”, “Kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının devletlerin gelişmesindeki önemine tarihten ve günümüzden örnekler verir” ve “Tarihten ve günümüzden örnekler vererek üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir”, doğrudan verilecek beceri: “Tarihsel empati” yer almaktadır.

Son yıllarda, özellikle sosyal bilgiler müfredatında müze eğitiminin yer almasıyla birlikte müze gezilerine yer verilmektedir. Ancak yapılan araştırmalar, müze ve kültür gezileri yaptığını belirten öğretmenlerin sayısının az, bu etkinliklerin artırılmasını belirten öğretmenlerin sayısının ise oldukça fazla olduğunu göstermektedir (Avcı ve Memişoğlu, 2016). Hatta ülkemizdeki müze ve tarihsel mekân ziyaretlerinin genellikle sadece gezi amaçlı yapıldığı ve dolayısıyla öğrencilere kazandırılması amaçlanan niteliklerin kazandırılmadığı bilinmektedir. Bu problem, sosyal bilgiler öğretmenlerinin müze ve tarihsel mekânların aktif öğrenme çerçevesinde nasıl kullanılabileceğini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır (Akçalı ve Aslan, 2007; Akkuş ve Meydan, 2013; Oruç ve Altın, 2008). Bu bağlamda öğretmen adaylarının, bu kazanım, beceri ve değerleri öğrencilerine edindirebilmek için öncelikle kültürel mirasın bilgisine, farkındalığına ve derslerinde kültürel miras öğelerini nasıl kullanacaklarına dair somut örnekler ihtiyacı vardır. Bu çalışma, kültürel mirasın sosyal bilgiler öğretim programındaki bu denli öneminden hareketle, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ülkemizin kültürel miras öğelerine dair farkındalıklarının artırılması ve meslek hayatlarında bu mekânları birer öğretim mekânı olarak kullanmalarına ilişkin bilgi, beceri ve değerler kazanmalarının aktif şekilde ve etkinlik temelli olarak sağlanması amacıyla yapılmıştır. Böylece kültürel mirasa duyarlılık artırılabilir, yaşadıkları şehrin, çevrenin, ülkenin kültürel zenginliğinin farkına varmaları sağlanabilir ve eğitim- öğretim mekânı olarak sadece okul ve sınıf ortamının algılanmasının önüne geçilerek, sosyal bilgiler dersinin

özünü oluşturan, hayatın içinden etkinlikler yaparak öğrenmenin temelleri, geleceğin sosyal bilgiler öğretmenlerine kazandırılabilir. Araştırmanın ana problem cümlesini, “Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mesleki gelişimlerinde kültürel ve tarihsel mirasın katkıları nelerdir?” oluşturmaktadır. Bu çerçevede, araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Alt Problemler:

- 1.Sosyal bilgiler öğretmen adayları, tarihsel eserleri nasıl algılamaktadır?
- 2.Müze eğitiminin, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kazandırdığı beceriler nelerdir?
- 3.Müze eğitiminin, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kazandırdığı değerler nelerdir?
- 4.Müze eğitiminin, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitim öğretimlerine katkıları nelerdir?

YÖNTEM

Katılımcılar- Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı birinci sınıfında okumakta olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarıdır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, sosyal bilgiler dersinin doğasına uygun olarak eğitim almaları, araştırmanın öncül anlayışını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, daha birer öğretmen adayı iken kültürel ve tarihsel miras eğitimine ilişkin duyarlılıklarının artırılması ve böylece kültürel mirasa ilişkin mekânları ve öğeleri yakın gelecekte kendi öğrencilerini yetiştirirken kullanmalarının sağlanabilmesi için araştırmanın katılımcı grubu, öğretmen adayları olarak belirlenmiştir. Amaçlı örneklem dahilinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı birinci sınıfında okumakta olan ve Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi kapsamında müze eğitimine katılan 38 sosyal bilgiler öğretmen adayı, araştırmanın katılımcı grubunu oluşturmuştur. Katılımcılar, müzede yapılan eğitim esnasında Gönüllü Katılım Formu’nu imzalamışlardır. Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların kimlikleri gizlenmiştir ve her bir katılımcıya “Öğretmen Adayı 1- Öğretmen Adayı 38” olmak üzere rumuzlar verilmiştir.

Araştırma Süreci

Araştırmanın amacına uygun şekilde, araştırmacı öğretim üyesi, okutmakta olduğu Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersinde öğretmen adayları ile kültürel miras eğitimi kapsamında etkinlikler gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede derslerde, müze eğitimine ve kültürel miras öğelerine ilişkin teorik altyapı, bilimsel araştırmalar, belgeseller vb. aracılığıyla sağlanmış ve kültürel miras öğelerinin ve kültürel miras mekânlarının eğitim işlevlerini yansıtan, sosyal bilgiler derslerinde ne şekilde kullanılabilecekleri, neler yapılabileceği üzerine öğretmen adaylarına eğitim verilmiştir. İkinci aşama ise, araştırmacıların rehberliğinde kültürel mirasın izlerini taşıyan mekânlarda yapılan etkinlik ve uygulamalardan oluşmaktadır. Öğretmen adayları, Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi kapsamında, tarihin birbirinden farklı dönemlerinde kalıcı izler bırakmış olan uygarlıklardan kalan eserlere ev sahipliği yapan İstanbul Arkeoloji Müzeleri’ne götürülmüşlerdir. İlgili ders, bu mekânda kültürel miras öğeleri eşliğinde anlatılmıştır ve etkinlik süresince öğ-

retmen adayları gözlenmiştir. Sonrasında ise, öğretmen adayları, araştırmacılar tarafından hazırlanan çalışma yapraklarını doldurmuşlardır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Sosyal olguların çeşitli yönleriyle, derinlemesine açıklanabilmesi ve sosyal gerçekliğin ortaya konabilmesine yardımcı olan nitel araştırma yöntemi, bu özelliğiyle olgu ve olayların kendi doğal ortamlarında, bireyin yaşadığı sosyal çevresinde incelenebilmesini sağlamaktadır (Saban, 2006). Eğitim alanındaki çalışmalar, insan odaklı olduğu için dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, eğitim uygulamalarının niteliğini geliştirerek daha iyiye ulaşmayı ve değişimi amaçlayan nitel araştırma desenlerinden eylem (aksiyon) araştırmasına göre tasarlanmıştır. Araştırma ve uygulamayı bir araya getiren bir araştırma yaklaşımı olan eylem araştırması, teori ile uygulama arasında köprü görevi görerek, bunların arasındaki ilişkiyi keşfetmeye imkân veren, süreç odaklı bir yaklaşımdır (Costello, 2003; Glesne, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Eylem odaklı araştırmalarda, herhangi bir topluluk içindeki özel problemlerin çözümü için, topluluğu oluşturan insanların açık ve amaçlı bir şekilde değişim ve sorun çözme sürecine dâhil edilmesiyle, onların da bu sürecin bir parçası olmaları sağlanır. Katılımcılar, topluluktaki problemlerden etkilenen kişiler olarak, bu problemlerin çözümüne yönelik olarak bilgi toplama sürecine doğrudan dâhil edilirler ve kendileri çalışırlar (Patton, 2014). Eğitimde kullanılan eylem araştırması, uygulama ortamında gözlemlenen sorunları ortadan kaldırmayı ve daha iyi ve etkili uygulamalar yapmayı, yapılan uygulamaları geliştirmeyi ve buna bağlı olarak eğitim ortamlarında yapılan uygulamaların değişim ve gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bir durum incelenir ve eyleme geçilerek geliştirilir (Yılmaz ve Çeltikçi, 2013; Ekiz, 2003). “Sosyal dünyada olanları, daha özel bir terimle, eğitim dünyasında ortaya çıkan gerçekleri sistematik olarak anlamak ve onu geliştirmeye çalışmak aksiyon araştırmasının en önemli amaçlarından birisidir.” (Ekiz, 2003:141).

Bu çalışma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültürel ve tarihsel miras kapsamında bulunan mekânların birer eğitim ortamı olarak kullanılabilmelerine ve öğretim deneyimleri kazanmalarına ilişkin öğrenme yaşantıları sunmak ve bu bağlamda bilgi, beceri ve değerler kazanmalarına yönelik olarak yapılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan çalışma yaprakları kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde, öğretmen adaylarının etkinlikle ilgili olarak doldurdukları çalışma yaprakları, içerik analizine tabi tutulmuş ve sürekli karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda, öğretmen adaylarının görüşlerini bütüncül bir şekilde görebilmek için çalışma yaprakları detaylı bir şekilde baştan sona okunmuş ve sonrasında kodlanmıştır. Çalışma yapraklarının kodlanmasından sonra, öğretmen adaylarının görüşleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit edebilmek için karşılaştırmalar yapılarak kategoriler oluşturulmuş, kategorilerden de temalara ulaşılmış ve böylece tematik bir çerçevede elde edilmiştir. Katılımcıların görüşlerini daha iyi betimlemek ve araştırma bulgularının ‘doğruluğunu’ ve ‘inandırıcılığını’ kanıtlamak ve katılımcıların kendi görüşlerini yansıttığının görülmesi için de sık sık katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Yılmaz, 2009).

BULGULAR

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının tarihsel eserleri algılayışları

Estetik, 18. Yüzyılda Baumgarten'ın sözcüğü ilk defa kullanması ile -Yunanca 'duyu algılaması' anlamına gelen kelimedenden türetilmiştir- düşünce tarihindeki yerini almıştır (Bolla, 2012). Tarihsel eserlerle karşılaşan bireyler, eserleri anlamlandırma çabasına girer ve onlara iyi, kötü, güzel, çirkin gibi estetik değerler yüklerler. Tarihsel eserler ve alanlar, geçmiş algılamada büyüleyici, merak uyandıran kanıtlar sağlayabilir ve bu nedenle tarihsel miras eğitimi konusunda önemli bir rol oynayabilirler (Pinto, 2008: 121). İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde yürütülen çalışmanın katılımcıları olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, kültürel ve tarihsel eserleri çoğunlukla, görsellik ve estetik doğrultusunda algıladıkları göze çarpmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan 38 öğretmen adayının tarihsel eserleri algılayışları incelendiğinde genel örüntünün, tarihsel eserlerin estetik ve güzellik kavramlarıyla değerlendirilmesi (30 öğretmen aday) olduğu göze çarpmaktadır. Estetik boyutun yanı sıra öğretmen adayları, tarihsel eserleri kendi geçmiş deneyimlerinin yansıması (5 öğretmen aday) yönüyle algıladıklarını da belirtmişlerdir.

Öğretmen Adayı 5, gördüğü eserler arasında kaya kabartmasının diğer tarihsel eserlerden daha çok dikkatini çektiğini belirterek: *"Heykel sanatı içinde değerlendirilecek bu rölyefleri estetik açıdan güzel buldum."* demiştir. Güzelliğe ilişkin yargıda bulunma yetisi olarak beğeni yargısı, Kant tarafından mantıksal ve özneye ait bir yargı olarak tanımlanır. Kant, beğeni yargısının öznedeki temellendirildiğini ve öznedeki hoşlanma duygusuna göndermede bulunduğunu belirtmektedir (Mamur, 2012). Öğretmen Adayı 20, İhtar Kapısı'nın çok dikkatini çektiğini *"Bu yapının ihtişamı hoşuma gittiği için dikkatimi çekti."* şeklinde belirtmiştir. Öğretmen Adayı 23: *"Derslerde gördüğümüz heykellerin gerçekte benden bile büyük oluşuydu beni şaşırtan."* Bu noktada, heykelin ana dili olan biçim dilinden biri olan büyük-küçük karşıtlığının öğretmen adayları tarafından da algılanmış olduğu söylenebilir. Özellikle endüstri öncesi doğaya bağımlı kültürlerde biçim, içeriğin aynası olarak kabul edilmektedir (Erzen, 2012). Öğretmen adaylarının gözlemlediği eserlerin pek çoğunun tanrısal ya da politik gücü vurgulamak amacıyla yapılması ve dolayısıyla büyük boyutlu olarak tasarlanmış olmaları, anlaşılan o ki, zaman değişse de işlevlerini korumaktadırlar. Öğretmen Adayı 37: *"Şehrin etrafını saran surlar üzerindeki şekiller: bir şehre girerken şehrin asaletini, ruhunu göstermek için yapılan taş sur blokları muhteşemdi."* şeklinde belirterek tarihsel yapının estetik duruşunun beraberinde getirdiği çağrışımlara değinmiştir. Diğer öğretmen adaylarının pek çoğu da, eserlerin boyutları ile ilgili olarak şaşırdıklarını belirten yorumlar yapmışlardır.

Tarihsel eserlerle karşılaşan öğretmen adaylarının estetik algı ve beğenileri, ayrıntıları görmelelerini ve böylece daha önce fark etmedikleri biçimleri fark etmelerini sağlamıştır (Gültekin, 2011). Öğretmen Adayı 7: *"İlk gittiğim 2009 yılında fark edemediğim detayları, bu gezide fark etmek buranın her gidildiğinde insana yeni bir şeyler öğrettiği hissini yarattı."* diyerek estetik farkındalık için önemli olan, ayrıntıları fark etme olgusuna vurgu yapmıştır. Tarihsel kalıntıları, detayları üzerinden algılayan Öğretmen Adayı 11, gördüğü eserler arasında silindir mühürleri daha dikkat çekici bulunduğunu belirterek, boyutları bu kadar küçük olan eserler üzerindeki motiflerin ustalıklı yapılmış olmasının estetik olarak etkileyiciliğine vurgu yapmıştır. Aynı şekilde Öğretmen Ada-

yı 12, dikkatini çeken bir eseri: “Yarı insan, yarı hayvan kanatlı varlıklar olması. Tek parça mermer üzerinde her ayrıntı ince ince işlenmiş hatta kemer ayrıntıları olması.” şeklinde açıklayarak, detayların estetik boyutunu vurgulamıştır.

Estetikte bilgi sorunu, her alanda olduğu gibi özne-nesne ilişkisi içinde tartışılır, ancak estetiğin alanında nesne öznelleşmiştir. Bir yapıyla karşı karşıya olmak, kişilikli bir varlıkla karşı karşıya olmakla aynı şeydir. Ayrıca her yapıt, izleyicisi tarafından kendi öznelliğinin koşulları içinde yorumlanır ve kavranır. Afşar Timuçin şöyle der: “İzlediğim eskiçağ kralında benden bir şeyler vardır.” (Timuçin, 1998). İzleyici, ister istemez her eserde kendini arar. Elie Faure şöyle der: “Topraktan çıkan ıpslak bir yontu, paslanmış bir mücevher, bir resmin izlerini taşıyan bir çömlek parçası birer tanıktır, bu tanıklar tanıklık ettikleri yitip gitmiş insanlardan çok bizimle ilgili bilgiler ortaya koyarlar. Sanat gelecekte yaşar...” (Akt. Timuçin 1998: 39). Tarihsel eserleri, geçmiş deneyimlerinden hareketle algılayan katılımcıların çoğunluğu, mumyaların dikkatlerini çektiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Öğretmen Adayı 3: “Mumyalar, çocukluğumdan beri merak ettiğim için çok dikkatimi çekti.” Öğretmen Adayı 4: “Her zaman filmlerde gördüğüm mumyaları yakından görmek isterdim. Kabıyla, sargısıyla bir mumya görmek beni mutlu etti.” Benzer şekilde Öğretmen Adayı 6: “İlk kez mumya gördüm, o yüzden beni daha etkiledi. Önceleri filmlerde gördüğüm mumyayı.” Öğretmen Adayı 21 de mumyaların dikkatini çektiğini; “Mumyalar oldum olası dikkatimi çeker. Müzedeki mumyalar ise ayrı dikkat çekiciydi.” Öğretmen adayları, tarihsel eserleri algılayışlarında geçmiş deneyimlerinin de rol oynadığını, ilk defa gerçek bir mumya görmenin kendilerinde yarattığı izlenim ekseninde belirtmişlerdir.

2. Müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kazandırdığı beceriler

Her yapıt, özellikle eskiçağ söz konusu olduğunda, tüm nitelikleriyle bir ortamın, bir zamanın fikirlerini, düşünce yapısını yansıtır. Kültürel ve tarihsel eserlerin bulunduğu müzelerde yapılan eğitimle bireyler, tarihsel süreci farklı topluluklar açısından ve bu doğrultuda yorumlayabileceklerdir. Böylece eserlerin uygarlığa yaptıkları katkıyı fark edebilmeleri mümkün olacaktır. Aynı zamanda müze eğitimi, bireylerin tarihsel kaynakları kullanma ve çıkarımlarda bulunma becerileri kazanmalarında etkili olmaktadır (Marcus, Stodderd ve Woodward, 2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde gerçekleştirilen müze eğitimi kapsamında kazandıkları beceriler incelendiğinde, en belirgin örüntülerin katılımcıların dönemin şartlarının ve yaşantısının eserlere etkisini yani zamanın ruhunu anlama (24 öğretmen adayı), geçmişi algılama (23 öğretmen adayı) ile kültürel ve tarihsel sürekliliği (değişim ve sürekliliği) algılama (21 öğretmen adayı) becerisi olduğu ortaya çıkmıştır. Kazandıkları diğer beceriler ise, kendi kültürünün farkına varma (12 öğretmen adayı), tarihsel empati (12 öğretmen adayı), günümüz ve geçmişin karşılaştırılması (12 öğretmen adayı), tarihsel imgelem ve transfer (10 öğretmen adayı), tarihsel sorgulama (7 öğretmen adayı), kronolojiyi algılama (4 öğretmen adayı), tarihsel araştırma (3 öğretmen adayı), kendiyle yüzleşme (3 öğretmen adayı) ve tarih bilinci edinme (3 öğretmen adayı) becerisidir.

Öğretmen adaylarının çoklu beceriler edindikleri görülmüştür. Örneğin, Öğretmen Adayı 32’nin: “Geçmişini bilmeyenin geleceği olamaz. Üzerinde yaşadığımız toprakların kıymetini bilmek, sadece dün değil uygarlıklardan öncesini tanımak, tarihe yön vermiş medeniyetlerin, insanların tanınma-

sını gerçekleştirmek, elimize geçen bilgilerin ne kadar zor şartlarda bulunduğunu göstermek için bu devasa İstanbul Arkeoloji müzelerini görmek gerek...Teknoloji yoktu. Yok olduğu halde bizim yapamadıklarımızı yaptılar.” ifadesinde, geçmiş algılama, tarih bilinci, zamanın ruhunu anlama, günümüz ve geçmişin karşılaştırılması becerilerini edindiği görülmektedir.

Müzeler, aktif öğrenmeyi mümkün kılarak farklı öğrenme olanakları sağlayan öğretim alanlarından (Demircioğlu, 2010). Bu bağlamda Öğretmen Adayı 1’in: “Heyecan duydum ve geçmişte yaşayan insanları bıraktıkları eserler sayesinde hissettim. Hala yaşıyorlarmış gibi bir duyguya kapıldım ve hayran kaldım.” ifadesinden, eserler aracılığıyla aktif bir öğrenme ortamında kültürel ve tarihsel sürekliliği algılama becerisi edindiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Öğretmen Adayı 31’in: “Eskiçağ Tarihi ile ilgili merak ettiğimiz tüm bilgileri Arkeoloji Müzeleri’nde öğrenebiliriz. Böylelikle nereden nereye geldiğimizin farkına varırız.” sözleri, değişim ve sürekliliği algılama becerisi kapsamında değerlendirilebilir.

Öğretmen adayları eserleri inceledikten sonra, gerek toplumsal gerekse bireysel olarak tarihe ve kültüre karşı olan hata ve eksikliklerle yüzleşmişlerdir. Öğretmen Adayı 10, ilk defa arkeoloji bilimiyle ilgili müzeye gittiğini ve artık sık sık müzeye gideceğini vurgulayarak, kazanmış olduğu kendiyi yüzleşme becerisine dair: “...bir zamanlar Mezopotamya ve Mısır toprakları Osmanlı İmparatorluğu’nun elindeydi ama onlar dine uygun muydu değil miydi, saltanat kaogalarında uğraşırken Batı bu eserleri parça parça götürmüş, biraz da özeleştiriyormuşuz artık elimizde kalanlara sahip çıkmalıyız.” açıklamasında bulunmuştur. Öğretmen Adayı 18 de, kendiyi yüzleşerek: “Müzeyle gezince tarihimize olan saygısızlığımı bir kez daha anladım.” demiştir.

Öğretmen Adayı 11: “...ezberleyip bilgi sahibi olunabiliyor ama gerçeğini görünce sanki kendini o dönemde gibi hissedebiliyorsun. Günümüzle o dönemleri kıyaslayabiliyorsun, bir an kendini onlar yerine koyarak empati kurabiliyorsun.” ifadesiyle, hem tarihsel empati hem karşılaştırma becerileri kazandığından bahsetmiştir.

Tarihsel araştırma becerisi kazandığına vurgu yapanlardan Öğretmen Adayı 20: “Eserlere dokunabilmek merakımı daha da arttırdı. Eserler hakkında beni daha fazla araştırmaya yöneltti.” ve Öğretmen Adayı 38: “Arkeoloji müzesinde gerek ülkemizden gerekse yabancı ülkelere maddi kalıntılar bulunmaktadır. Bunları gezerken küçük araştırmalar yaparak tarih hakkında daha fazla bilgi edinmeliyiz.” demişlerdir. Öğretmen adaylarının bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, tarihsel mekân ziyaretleri bireylerde öncelikle geçmişe dair merak uyandırarak, neredeyse bir tarihçinin keşfetme duygusunu hissetmelerini sağlamak ve onları araştırarak daha fazla bilgi edinmeye yöneltilmektedir.

3. Müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kazandırdığı değerler

Değer, her topluluğa hatta her insana göre değişik anlamlar alır. Her toplum, kendi anlayışına göre değerler geliştirir. Bir toplum için değerli olan, başka bir toplum için olmayabilir. Farklı uygarlıkların farklı kültür ve değerlerini yansıtan eserlerin, bu anlamda farklılıkların ve zaman içinde değişimin farkına varmayı ve farklı kültürleri hoşgörülü bir yaklaşımla tanıma bilincini kazandıracağı açıktır. Müze ziyaretleri, değerlerin aktarılmasında elverişli ortamlar yaratır. Müzede yapılan eğitim, insanlığın kültürel mirasına ve eski uygarlıklara, farklı kültürlerle saygı

duymayı sağlamaktadır. Böylece evrensel değerlerin edinimi de mümkün kılınmaktadır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Demircioğlu, 2010; Kabapınar, 2012). Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi kapsamında İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde yürütülen çalışmanın katılımcıları olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına müze eğitiminin kazandırdığı değerler; tarihsel ve kültürel mirasa duyarlılık (22 öğretmen adayı), tarihsel kişilere ve/ veya tarihe saygı (8 öğretmen adayı) ve koruma bilinci (4 öğretmen adayı) değerleridir.

Mortana, Catalano, Bellotti, Fiucci, Panchetti ve Petridis (2013), kültürel miras farkındalığını arkeolojik ve mimari açıdan toplumun anlaşılması olarak nitelendirmişlerdir. Bu bağlamda Öğretmen Adayı 32: *“Bu müzeyi gezmek bizlerde en başta Anadolu’daki Eskiçağ Tarihi’ni ve arkeolojinin değerini arttırmıştır.”* ifadesiyle, arkeoloji ve tarihin Anadolu’daki farklı uygarlıkların bıraktığı izlerin kültürel mirasa ve dolayısıyla farklı uygarlıklara karşı duyarlılık değerine değinmiştir. Kültürel mirası oluşturan esere duyarlılık değerine, uygarlıklar üzerinden vurgu yapan Öğretmen Adayı 25: *“Hititlilerin tarihe kattığı bu eserler sadece bizim değil tüm insanlığa sunulmuş bir eserler topluluğudur.”* şeklinde belirterek, eserlerin tüm insanlığa ait olduğuna değinmiş ve uygarlığı bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Kültürel mirasın korunması, günümüzde halen devam eden talan ve yağma olaylarını ve bunlar sonucunda yok edilen kültürel miras öğelerini de göz önünde bulundurursak, büyük önem taşımaktadır. Öğrencilere, tarihsel mirası koruma bilincine yönelik değer kazandırılmalıdır. Öğretmen Adayı 4, tarihsel mirasımızın bugüne kadar sağlam kalması ve korunmasının çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

Tarihte yerel ve de evrensel boyutta önemli etkileri ve katkıları olan, tarihi inşa eden kişilere saygı duymak, aynı zamanda tarihe saygı duymaktır. Tarihin seyrinde iz bırakan tarihsel kişilere saygı değerine vurgu yapan Öğretmen Adayı 18: *“Derslerde anlatılanlar gerçekmiş. Adamlar yıllar öncesinde neler neler yapmışlar.”* şeklinde ifade etmiştir. Bu bağlamda Öğretmen Adayı 11, tarihsel kişiliklere saygısının arttığını şu şekilde belirtmiştir: *“Ayrıca çivi yazısı, hiyeroglifler çok detaylı, çok zormuş. Onu çözmek gerçekten büyük zekâ istiyor. Bu durumda Champollion’a saygım arttı.”* Öğretmen Adayı 11, müzede yaptığı incelemeler sonucunda Mısır biliminin öncülerinden olan Champollion’a saygısının daha da arttığını belirtmiştir. Öğretmen Adayı 21 de, müzenin tarih ve insanlığın öğrenilmesi için gidip görülmesi gerektiğini vurgulayarak *“Kafamda canlandırdığım eserler hayat bulmuş gibi oldu. O eserlere duyduğum hayranlık daha da arttı.”* ve *“Birbirinden değişik, yapımında akıl sır erdiremediğimiz eserler vardı. Büyük, marifetli, zekice icatlar vardı.”* açıklamalarıyla, dönemin insanların ortaya çıkardıkları eserler aracılığıyla, onlara hayranlığını belirtmiş yani tarihsel kişilere saygı değerine vurgu yapmıştır. Kültürel miras kapsamında öğrenilen bilgilerin değer oluşturduğundan ve öğretime katkı yaptığından (Demircioğlu, 2007) bahsetmek mümkündür.

4.Müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitim/ öğretimlerine katkıları

Tarihsel eserler, ait oldukları dönemin ruhunu yansıtır. Tarihsel ve kültürel miras öğeleri aracılığıyla bireyler, gerçek eserlerden hareketle, geçmişin soyutluğunu somutlaştırabilirler. Aynı şekilde, bilgi sahibi olmadan müzeye gidildiğinde o eserler sadece birer taş parçası iken,

bilgi sahibi olarak bu eserlerle temasa geçildiğinde, her taş sanki ete kemiğe bürünmüşçesine anlam kazanır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitim ve öğretimlerine müze eğitiminin katkıları incelendiğinde, en belirgin örüntülerin katılımcıların müzelerin kültürel mirası aktarmadaki önemini fark etmeleri (37 öğretmen adayı) ve gerçek eserlerle temas etmelerinin (eserlerin orijinalleriyle karşılaşmış olmanın) (35 öğretmen adayı) onlara kazandırdıklarıdır. Diğer katkılar ise, bilgileri anlaşılır kılma, kalıplaştırma ve pekiştirme aracı olması (29 öğretmen adayı), zengin kültürel mirasın farkına varmaları (24 öğretmen adayı), "kimler geldi kimler geçti" (medeniyetler beşiğinin ve evrensel kültürün farkına varmaları) (24 öğretmen adayı), ilgi ve meraklarını arttırması (22 öğretmen adayı), bilgi edinmelerini sağlamış olması (20 öğretmen adayı), tarihle karşılaşma ve geçmişe yolculuk hissi yaratması (20 öğretmen adayı), detayları fark etmelerine aracı olması (28 öğretmen adayı), teknolojinin kültürel mirasla ilişkisinin farkına varmaları (15 öğretmen adayı), arkeolojinin kapsamını ve önemini kavramaları (8 öğretmen adayı) olmuştur. Dersler aracılığıyla bilgi sahibi oldukları eserlerin gerçekleriyle karşılaşmalarının öğretmen adaylarını çok daha fazla etkilemiş olduğu görülmektedir. Özellikle Anadolu, Mısır, Mezopotamya ve Yunan eserlerinin yoğun olarak bulunduğu İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bu uygarlıkların eserleri ile karşılaşan öğretmen adayları, bu kültürlerin ortaya koydukları eserlerinde dünyayla kurdukları ilişkiyi ve kendi kendilerini nasıl tanımladıklarını (Erzen, 2012) anlayabilmişlerdir. Bu sayede farklı kültürleri, farklı dünyaları ve zamanları da somut eserler aracılığıyla görmüşlerdir. Örneğin, tarihle karşılaşma bağlamında Öğretmen Adayı 8, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni 'geçmişin aynası' metaforuyla, Öğretmen Adayı 24 ise 'tarihe ışık tutan ve geleceği aydınlatan' ifadesiyle tanımlamıştır.

Müzedede, somut kalıntılar aracılığıyla gerçekleştirilen eğitim sayesinde, önceden edinmiş olduğu bilgilerin anlaşılabilirliğinin arttığını ve yeni bilgiler edindiğini belirten Öğretmen Adayı 1: "Eski uygarlıkların bıraktığı izleri görerek o zamanki durumu anlamam kolaylaştı. Çünkü sadece kitaplarda gördüğümüz bilgilerle o medeniyeti tam olarak anlayamayız orda onlardan kalan eserleri inceleyip yorumlayabilirsek ancak o zamanın şartlarını ve insanları anlayabileceğimizi düşünüyorum. Bu yüzden o uygarlıkları daha yakından tanımamı sağladı onları daha iyi anlayabildim." şeklinde ifade etmiştir. Aynı doğrultuda Öğretmen Adayı 9: "Bugüne kadar derslerimizi işlerken ne kadar da görsel öğelerden faydalandıysak da bu eserlerin orjinallerini görmek, onları yakından incelemek ve dokunmak tarihte bir gezi yaptığımızı düşündürdü." diye belirtmiştir. Aynı şekilde Öğretmen Adayı 36: "Tarihin koridorlarında bir yolculuk yapmak ve uygarlıkların izini sürmek isteyen birçok kişi gidip muhteşem eserleri görebilirler." ifadesiyle, müzenin geçmişe yolculuk hissi yarattığını belirtmiştir.

Nesnelerle öğrenme, somut deneyimler sunarak düşünmeyi geliştirmeyi sağlar. Bu sayede birey, daha önce teorik olarak edindiği bilgileri kalıcı bir şekilde öğrenir. Özellikle tarih konularının öğrenilmesinde nesnelere büyük önem taşımaktadır. Öğretmen Adayı 5: "Arkeoloji ve Eskiçağ Tarihi derslerinde aldığımız teorik bilgiyi, müzede yer alan nesnelere aracılığı ile pekiştirip anlamak bağlamında önemli bir ders işledik" ifadesiyle, edindiği bilgilerin anlaşılır, kalıcı bir hale geldiğine ve pekiştirilmesinde müzenin önemli rol oynadığını belirtmiştir. Aynı zamanda müze eğitiminin önemine dair: "Müze ve müze eğitimi öğretici eğitimin ve didaktik niteliklere sahip önemli bir 'Derslik' olarak görülmelidir." demiştir. Aynı şekilde Öğretmen Adayı 30: "Teorik olarak gördüğümüz dersleri

konularını işlediğimiz şeylerin görsel olarak orijinalini görmek akılda kalıcı olması açısından önemli bence unutmamızı zorlaştırır böylece kaç bin yıllık eserleri görüp, muhafaza edilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması da bu derslerde öğreneceğimiz bilgilerimizle sağlanabilir” ve “İleride meslek hayatımızda biz de öğrencilerimizle böyle gezilere gidebiliriz. En azından fikir sahibi olmuş olduk.” demiştir. Dersin müzeyle pekiştirilmesinin önemine dikkat çeken bir diğer Öğretmen Adayı 7: “Hep kitaplarda ve derslerde gördüğüm eserlerin gerçeklerini görmek onları unutmamamı, aklımdan hiç çıkmayacaklarını düşündürdü. Ders ve hemen ardından bu gezinin gerçekleşmesi de bu düşüncemde önemliydi.” ifadesiyle, müzelerin aktif öğrenme mekânı olarak kullanılmasına ilişkin farkındalık kazandığını vurgulamıştır.

Gerçek eserlerle karşılaşmanın tarihi algılayışına katkısından söz eden Öğretmen Adayı 38: “Bilgilerime bir şeyler katmaktan ziyade burada gördüğüm maddi kalıntıların bir efsane değil gerçek bir tarihi kalıntı olabileceğini öğrendim.” şeklinde belirtmiştir. Öğretmen Adayı 11: “Derste kuru kuru ezberlediğimiz bazı şeyler kafamızdaki profiliyle gerçeğinin uyuşmadığını gördüm.” şeklinde belirterek, sınıf ortamında öğrendiği bilgilerin somutlaşmış olduğunu ve “Arkeolojiler hep gezme eğlence olarak görüyordum ama bunun böyle olmadığını, büyük bir titizlik ve dikkat gerektirdiğini hissettim. Bütün parçalar tek tek bulunuyor ve belli sıralamayla insanlara sunuluyor.” ifadesiyle ise, arkeolojinin önemini kavradığını belirtmiştir. Öğretmen Adayı 23 de: “...yerde görsem taş deyip geçeceğim ufak parçaları arkeolojinin büyük bir titizlikle keşfedip tarih ve insanlığa armağan etmesi kesinlikle çok önemli bir şey.” ifadesiyle arkeolojinin önemine dair farkındalığının arttığına değinmiştir.

Tarihsel mekânlar ve bu bağlamda müzeler, öğrencilere yaşayan bir mekânda, zengin tarihsel kaynakları inceleme imkânı verir (Aktekin, 2008). Tarihsel mekânın etkileyciliği, ancak o mekânla ilgili bilgi sahibi olduğunda ortaya çıkar. Leland’ın (2006:91) da vurguladığı gibi: “...neyi algıladığımız daha önceden neyi bildiğimize dayanmaktadır”. Bu bağlamda Öğretmen Adayı 12: “Hocamızın bizlere anlattıklarını gerçek kahramanlarının ellerinden çıkan örnekleriyle birebir müşahade ederek incelemek benim için güzel bir deneyimdi.” ifadesiyle, eserlerin gerçekleriyle karşılaşmanın, gözlem yapabilmesine olanak vermesi yönüyle kendisine olan katkısına değinmiştir. Yukarıda öğretmen adaylarının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, arkeolojik buluntular, öğrencileri eldeki kanıttan yola çıkarak bilgi üretim sürecine dahil ederler. Öğretmen adayları, derslerde öğrendikleri bilgileri de kullanarak, buluntularla karşı karşıya geldiklerinde sorgulamayı, karşılaştırma yapmayı, akıl yürütme ve bunun gibi zihinsel süreçleri yaşayarak buluntuyu ve onunla ilgili tarihsel süreci yeniden inşa ederler.

Alışılmışın dışında, farklı bir atmosfere sahip olan müzelerin eğitim mekânı olarak kullanılması, okul dışı öğrenme aracılığıyla çevre ve geçmişle etkileşimi sağlar. Aynı zamanda Gezer’in (2012) de vurguladığı gibi, bireyin mekânla bağ kurduğuna dair en önemli göstergeler, mekân algılama sürecinde müzede bulunan objelerle görsel, dokunsal teması ve etkileşimidir. Bu bağlamda Öğretmen Adayı 32: “Ders ortamında sözel, işitsel gördüklerimizi, öğrendiklerimizi; görsel, dokunsal olarak öğrenmek daha çok kalıcılığı arttırmıştır.” ifadesiyle, müzenin daha çok duyuya hitap eden bir öğrenme ortamı sağladığına değinmiştir. Öğretmen adaylarının, müzede çok yönlü ve etkili öğrenme fırsatına dair farkındalık kazandıklarını ve böylece müzelere bakış açılarının geliştiğini ve değiştiğini söylemek mümkündür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal bilgiler dersinin amaçlarından biri olan, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi (MEB 2005), kültürel miras öğelerini birer eğitim mekânı ve eğitim materyali olarak görecekt öğretmenlerin varlığı ile gerçekleşebilir. 2001 yılı Unesco Evrensel Bildirgesi'nde kültürel miras, yaratıcılığın kaynağı olarak gösterilmiş ve bu mirasın korunması, zenginleştirilmesi ve insan deneyiminin bir kaydı olarak, gelecek kuşaklara teslim edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle araştırma, gelecek kuşaklara bu aktarımı yapacak olan öğretmen adaylarına bu farkındalığı kazandırırken, aynı zamanda meslek hayatlarında kültürel miras öğelerini aktif bir şekilde kullanmalarını sağlamak üzerine gerçekleştirilmiştir. Ancak bu donanımına sahip öğretmenlerin kültürel miras alanlarını birer öğretim mekânı olarak kullanmaları ile 'Öğrencilerin yaşamın içinden nesnelere karşılaşmanın sağladığı olanaklardan yararlanmalarını temin etmek mümkün olacaktır.' (MEB 2008). Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmen adaylarına, ülkemizin kültürel miras öğelerine dair farkındalık kazandırmak ve mesleki gelişimlerinde kültürel ve tarihsel mirasın katkılarına belirlemek amacıyla, nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırması deseni ile yürütülen bu çalışmada, katılımcı öğretmen adaylarının görüşlerini içeren verilerin kodlanması sonucu ortaya toplam dört kategori çıkmıştır. Bu kategoriler; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarihsel eserleri algılayışları, müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kazandırdığı beceriler, müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kazandırdığı değerler, müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitim/öğretimlerine katkıları şeklindedir. Araştırma katılımcılarının büyük çoğunluğu, müzelerin kültürel mirası aktarmadaki önemini fark etmiş ve gerçek eserlerle temas etmelerinin yani eserlerin orijinalleriyle karşılaşmış olmanın kendilerine çok yönlü katkı sağladığını vurgulamışlardır. Tarihsel konuların somutlaştırılmasında kültürel miras alanlarının öğretim amacıyla kullanılmasının önemi, bu araştırma sonucunda bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ayrıca kültürel miras eğitim ve uygulamalarının, öğretmen adaylarının mesleki gelişimine oldukça büyük katkı sağladığı tespit edilmiştir. Güven, Bıkmaz, Demirhan- İşcan ve Keleşoğlu'nun (2014: 318) da belirttiği gibi, kültürel miras alanlarından olan müzeler, sundukları orijinal öğrenme yaşantıları aracılığıyla, tarihsel bilgi ve beceri kazanma noktasında önemli rol oynarlar. Araştırma bulguları da bu savı destekler niteliktedir.

Kültürel mirasın izlerini barındıran müzelere yapılan ziyaretlerin verimli olabilmesi için öncelikle, sergilenen eserlerin ait olduğu uygarlıkların tarihlerinin bilinmesi gereklidir. Bu sayede, sergilenen eserler sadece bir nesne olmaktan çıkarak, ait oldukları döneme ilişkin birer belge, kanıt niteliğini kazanmış olurlar ve bu da öğrencilerin ilgisini arttırır. Bu bağlamda, araştırmada öncelikle öğretmen adaylarına Arkeoloji, Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı derslerinde tarihsel bilgiler verilmiştir. Müzede yapılan etkinlik ise öğretmen adaylarının 'eski uygarlıkların bıraktığı izleri görebek' (Öğretmen Adayı 1) teorik olarak edindikleri bilgileri somutlaştırmalarını, o uygarlıkları ve dönemleri daha yakından tanımalarını sağlamıştır. Eski uygarlıklar ile ilgili bilgileri arttıkça, kültürel miras öğelerine karşı farkındalıklarının arttığını belirlenmiştir. Bunun dışında, bilgilerin kültürel miras öğeleri ile temas sonucunda daha kalıcı hale geldiğini pek çok öğretmen adayı belirtmiştir.

Kültürel miras eğitime yönelik araştırma sonucunda öğretmen adayları, Demircioğlu'nun (2010) belirttiği gibi empatik bir bakış açısı geliştirmiş, müzelerin anlamını ve önemini kavrayabilmiş, tarihsel çevreyi koruma, değişimin nasıl meydana geldiğini görebilme, kanıtları değerlendirme, geçmişle günümüz arasında bağ kurabilme becerisi kazanmışlardır. Aynı zamanda, öğretmen adaylarının çoğu, kültürel miras öğelerine ilişkin mekânları 'derslik' olarak kullanmanın faydalı olacağını deneyimlemiş ve meslek yaşamlarında bu tür etkinlikler yapmak istediklerini belirtmişlerdir.

Kültürel ve tarihsel mirasın somut kalıntıları olan ve aynı zamanda tarihsel sürece, insanoğlunun serüveninde birer tanık olan kültürel miras alanlarının, okul dışı aktif öğrenme etkinlikleri çerçevesinde eğitim amaçlı olarak kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, tek bir etkinliğin dahi öğretmen adaylarının öğrenme yaşantılarını ne kadar zenginleştirdiğini, ilgi ve meraklarını ne kadar arttırmış olduğunu görmek mümkündür. Araştırma bulgularına dayalı olarak, sosyal bilgiler eğitimi müfredatına kültürel miras eğitime ilişkin bir ders eklenmesi, öğretmen adaylarının yapılandırmacı eğitimin yaparak-yaşayarak öğrenme temelinde daha donanımlı birer öğretmen olarak yetişmelerini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akçalı, A. A. ve Aslan, E. (2007). Yerel tarih ve tarih öğretimindeki rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 80-88.
- Akkuş, A. ve Meydan, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde tarihi ve coğrafi mekân uygulamalarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (4), 14-31.
- Akmehmet, T. K. ve Ödekan, A. (2006). Müze eğitiminin tarihsel gelişimi. *İTÜ Dergisi*, 3 (1), 47-58.
- Aktekin, S. (2008). Müze uzmanlarının okulların eğitim amaçlı müze ziyaretlerine ilişkin görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 103-111.
- Avcı, M. ve Memişoğlu, H. (2016). Kültürel miras eğitime ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *İlköğretim Online*, 15 (1), 104-124. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr/vol15say1/v15s1m7.pdf> adresinden 10 Mart 2016 tarihinde indirilmiştir.
- Ata, B. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde müzeler. A. Şimşek ve S. Kaymakçı. (Ed.). *Okul dışı sosyal bilgiler eğitimi*. (171-186). Ankara: Pegem Akademi.
- Bolla, P. (2012). *Sanat ve estetik*. (K. Koş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Costello, P. J. M. (2003). *Action research*. London: Continuum.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88. [Online]: http://etarih.com/tarih/i_h_demircioglu/0012_DEGER_EGITIMI.pdf adresinden 10 Mart 2016 tarihinde indirilmiştir.

- Demircioğlu, İ. H. (2010). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar* (Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. (Tarihsiz). <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>.
- Gezer, H. (2010). Mekân kavrama sürecinde algılama bileşenleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 1-10.
- Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş. Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erzen, J. N. (2012). *Çoğul estetik*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göğebakan, Y. (2011). Ülkemizde kültür ve kültür varlıklarının korunmasının mimari ve kent ölçeğinde yansımaları. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1 (2). 199-210.
- Gültekin, T. (2011). Sanat eğitiminde estetik değerlerin gelişimi sürecinde çocuk ve iletişim. *Akademik Bakış Dergisi*, 24. [Online]: <http://www.akademikbakis.org/eskisite/24/03.pdf>. adresinden 10 Mart 2016 tarihinde indirilmiştir.
- Güven, İ., Bıkmaz, F., Demirhan- İşcan, C. ve Keleşoğlu, S. (2014). Tarih derslerine yönelik öğrenme- öğretme stratejileri. İ. Güven (Ed.). *Tarih öğretimi. Kuram ve uygulama*. (181-330). Ankara: Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kitson, A., Husbands, C., Steward, S. (2011). *Teaching and learning history 11- 18. Understanding the Past*. Maidenhead: Open University Press.
- Leland, L. M. (2006). *Mimarlığın öyküsü, öğeleri ve anlamı*. (E. Akça, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Mamur, N. (2012). Kitsch olgusunun sanat eğitiminde estetik beğeniler açısından sorgulanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 70-79.
- Marcus, A. S., Stoddard, J. D., Woodward, W. W. (2012). *Teaching history with museums: Strategies for K-12 social studies*. New York: Routledge.
- MEB. (2005). *Sosyal bilgiler 4.-5. sınıf programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2008). *İlköğretim 1-8. sınıflar Türkçe, matematik, sosyal bilgiler, hayat bilgisi ile fen ve teknoloji dersi öğretim programlarında müze ile eğitim*. Ankara: MEB Yayınları.
- Mortara, M., Catalano, C. E., Bellotti, F., Fiucci, G., Houry Panchetti, M. ve Petridis, P. (2013). Learning cultural heritage by serious games. *Journal Of Cultural Heritage*, 15 (3). [Online]

- ne]: <http://dx.doi.org/10.1016/j.culher.2013.04.004> adresinden 5 Şubat 2016 tarihinde indirilmiştir.
- Nietzsche, F. (1998). *Böyle buyurdu zerdüşt.* (A. T. Oflazoğlu, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Oruç, S. ve Altın, B. N. (2008). Müze eğitimi ve yaratıcı drama. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35 (3), 125-142.
- Paetsch, L.-K. (2014). *Das Museum als außerschulischer Lernort.* Hamburg: Diplomica Verlag.
- Pandel, H. J. (2013). *Geschichtsdidaktik. Eine Theorie für die Praxis.* Schwalbach: Wochenschau Verlag.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri.* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Pinto, H. (2008). Kimlik sorunu: Çocukların yerel tarih mirası ile ilgili görüşleri. M. Safran ve D. Dilek (Ed.). *21. yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi.* (118-131). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Saban, A. (2006). Lisansüstü öğrencilerin nitel araştırma metodolojisine ilişkin algıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 469-485.
- Sternberg, S. (1989). The art of participation. N. Berry, S. Mayer. (Eds.). *Museum education: History, theory and practice.* (154- 171). Virginia: National Art Education Association.
- Şahan, M. (2005). Müze ve eğitim. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (4), 487-501.
- Tarhan, M. T. (1995). *Tarih yazımında arkeolojinin önemi.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tezcan- Akmehmet, K. ve Ödekan, A. (2006). Müze eğitiminin tarihsel gelişimi. *İTÜ Dergisi/b*, 3 (1). 47-58.
- Timuçin, A. (1998). *Estetik.* İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Treinen, H. (1981). Das Museum als Massenmedium- Besucherstrukturen, Besucherinteresse und Museumsgestaltung. ICOM/CECA (Hrsg.). *Museumspädagogik. Museumsarchitektur für den Besucher.* (13-33). Hannover: Postskriptum Verlag.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2009). Lisans düzeyinde sosyal bilgiler eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri: Öğretmen adaylarının görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 31-53.
- Yılmaz, K. ve Çeltikçi, C. (2013). İlköğretim 3. sınıf öğrencilerine soyut ve çok boyutlu kavramların kazandırılması: Bir eylem araştırması. *Turkish Studies*, 8 (6), 895-924. [Online]: http://turkishstudies.net/Makaleler/1052866588_53Y%C4%B1lmazKaya%20sos.-895-924.pdf. adresinden 5 Şubat 2016 tarihinde indirilmiştir.

Zacharias, W. (1995). Orte, Ereignisse, Effekte der Museumspädagogik. Horizonte des musealen Bildungsauftrags und Spekulationen zur Topographie kultureller Erfahrung. (71-99). K. Fast. (Hrsg.). *Handbuch museums-pädagogischer Ansätze*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.